

Zofia Szarota

Polityka senioralna w Federacji Rosyjskiej – wybrane przykłady

Wstęp

Celem opracowania jest przybliżenie polskiemu Czytelnikowi wybranych przykładów ilustrujących główne kierunki działań na rzecz poprawy jakości życia rosyjskich emerytów. Materiał zgromadzono poprzez kwerendę literatury przedmiotu oraz w wyniku obserwacji poczynionych podczas wizyty studyjnej w Moskwie i Jarosławlu (październik 2014 r.). W trakcie pobytu w Rosji miałam okazję przyjrzeć się bliżej rozwiązaniom pomocy społecznej i zakresowi usług socjalnych świadczonych seniorom¹. W tekście przedstawiam wybrane przykłady działań i usług socjalnych.

Bezpieczeństwo socjalne i włączenie społeczne osób starszych – wskaźniki globalne i regionalne

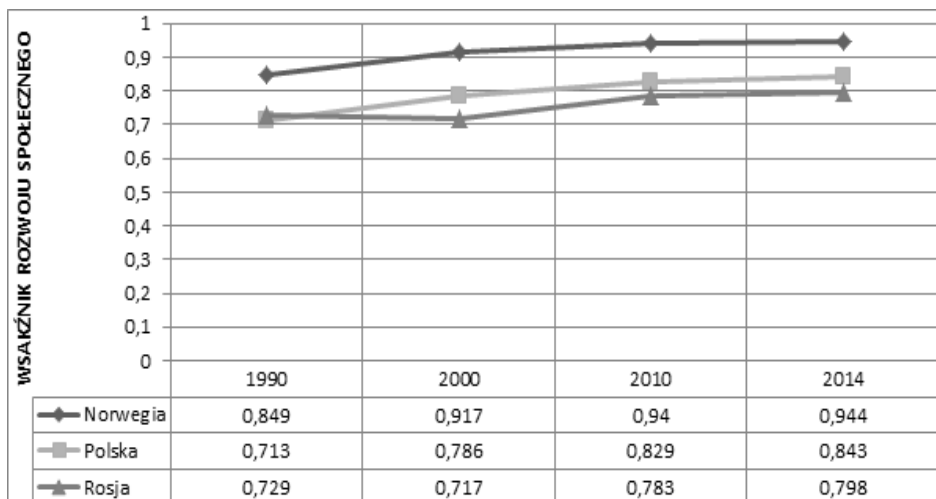
Polityka społeczna to zespół długofalowych działań władz i organizacji społecznych danego kraju (regionu), służących zaspokajaniu potrzeb obywateli, rozwiązywaniu problemów i kwestii społecznych, projektowaniu i wdrażaniu strategii zapobiegawczych, służących polityce równościowej. Każdy kraj ma listę typowych dla siebie wyzwań społecznych. Do najbardziej typowych dla regionu Europy zaliczyć należy ubóstwo i bezrobocie (w szczególności osób młodych) oraz zagrożenie wykluczeniem społecznym. Jedną z najpilniejszych i narastających kwestii społecznych jest starzenie się społeczeństwa i połączone z tym zjawiskiem konsekwencje dla życia rodzinnego, społecznego i gospodarek poszczególnych państw.

Analizy dotyczące poziomu rozwoju społecznego (*human development*) nieodmiennie od lat wskazują na Norwegię, jako lidera światowych rankingów. W ocenie brane są pod uwagę wskaźniki dotyczące m.in. średniej długości życia w chwili urodzenia, średniego czasu spędzonego w szkole,

¹ IV Międzynarodowy Kongres Pedagogów Społecznych i Pracowników Socjalnych z tematem przewodnim: „Opieka społeczna a prawa człowieka oraz usługi społeczne w organizacjach rządowych i pozarządowych”, Moskwa, 6-8 X 2015r., wizyta naukowo-studyjna w Państwowym Uniwersytecie Pedagogicznym im. K. D. Uszyńskiego w Jarosławlu i Miejskim Centrum Usług Społecznych.

oczekiwanego czasu pobierania nauki oraz wysokości produktu krajowego brutto na osobę. Polska do grupy państw wysoko rozwiniętych została po raz pierwszy zakwalifikowana w 2010 roku. Rosja pozostaje wśród krajów rozwijających się. Rozważenie danych usytuowanych na osi czasu pozwala dostrzec powolną poprawę ogólnej sytuacji w Polsce w odniesieniu do Rosji. Nadal jednak zauważalny jest dystans dzielący nas od krajów najbardziej zaawansowanych w rozwoju społecznym, otóż większe różnice występują pomiędzy Norwegią a Polską niż pomiędzy Polską a Rosją (wykres 1).

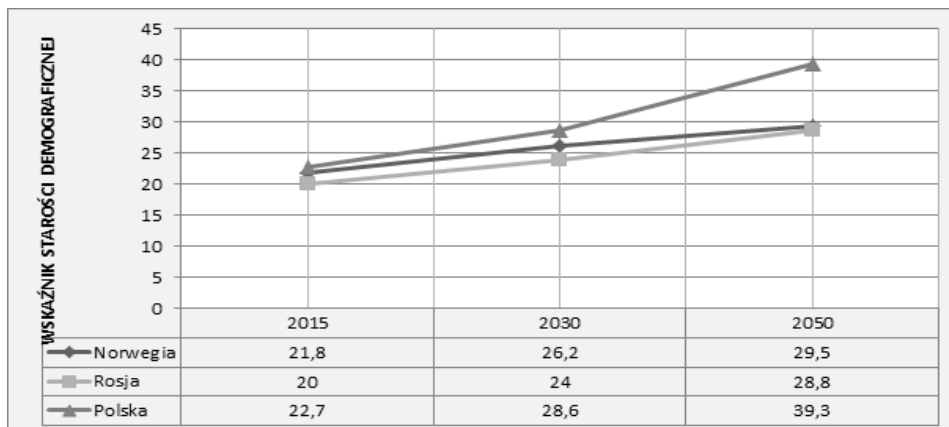
Wykres 1. Krzywa wskaźnika rozwoju społecznego wybranych państw

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Human Development Reports 2015: Work for Human development, UNDP, New York 2015 [hdr: undp.org/en/2015-report].

Według stanu na rok 2015 Polska i Norwegia są państwami o zbliżonym wskaźniku starości demograficznej (21,8% wobec 22,7%), Rosja jest tylko nieznacznie „młodsza” (20%). W perspektywie dziesięcioleci Polska, z niemal 40% wskaźnikiem udziału osób w podeszłym wieku (60+), stanie się jednym z najstarszych krajów Europy, Norwegowie i Rosjanie w 2050 roku zatrzymają się na niższym od nas o ok. 10 punktów procentowych poziomie (wykres 2).

Wykres 2. Procentowy udział osób w wieku powyżej 60 lat w społeczeństwie – stan i prognoza

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Global AgeWatch Index 2015.

Jakość życia ogółu społeczeństwa nie zawsze znajduje odzwierciedlenie w poziomie życia osób w podeszłym wieku. W poszukiwaniu modelowych rozwiązań polityk prosenioralnych, gdzie maksimum jakości wyznacza poziom 100 punktów, należy poddać analizie zmienne charakteryzujące pozycję starszych osób w kraju, będącym liderem w danej kategorii. Norwegia w 2015 roku zajmowała pierwszą pozycję w kategorii potencjału osobistego seniorów² (76,3 pkt.) i drugą, uwzględniając bezpieczeństwo materialne³ (89,4 pkt.). Najlepsze warunki do życia zapewniała seniorom w 2015 roku Szwajcaria (83,7 pkt.)⁴. Najlepszym stanem zdrowia cieszyli się Japończycy (83,9 pkt.)⁵.

Zmiana pozycji danego państwa w rankingu powstałej w 1980 roku organizacji Help Age International (inicjatora i koordynatora globalnego ruchu na rzecz ochrony praw osób starszych), jest sygnałem polepszającej lub pogarszającej się sytuacji seniorów. Polska w latach 2014 i 2015 została oceniona znacząco lepiej niż w roku 2013 (wyznaczono nam wówczas odległe 62 miejsce). Na ten stan rzeczy wpłynęła poprawa samopoczucia psychicznego osób w wieku 50 i więcej lat – w porównaniu z młodszymi

2 Wskaźnik ten mierzony jest odsetkiem osób w wieku 55-64 aktywnych na rynku pracy oraz odsetkiem osób w wieku 60 i więcej ze średnim i wyższym wykształceniem.

3 Pewność dochodów (tu: świadczeń emerytalnych), zagrożenie ubóstwem, relacja dochodów/wydatków emerytów do dochodów/wydatków ogółu społeczeństwa.

4 Wskaźnikami charakteryzującymi tę zmienną są: sieć wsparcia społecznego, poczucie bezpieczeństwa, swobody obywatelskie, dostęp do transportu publicznego. Global AgeWatch Index 2015.

5 Zgodnie z danymi rankingu Global AgeWatch Index 2015, w kategorii „stan zdrowia” dla polskich seniorów wyznaczono 48 pozycję z 55,3 punktami.

grupami wiekowymi⁶. Rosja została zakwalifikowana na 65 pozycji wśród 96 państw objętych analizą. Poszczególne wskaźniki sytuujące dany kraj w rankingu ujęto w tabeli 1.

Tabela 1. Podstawowe dane społeczno-demograficzne wybranych krajów, dane na 2014 rok

Deskryptor		Państwo		
		Norwegia	Polska	Rosja
Pozycja w Rankingu Global AgeWatch Index	2014	1	32	65
	2013	1	62	78
Osoby w wieku ponad 60 lat		1,023 mln (21%)	8,3 mln (21,8%)	27,6 mln (19,4%)
Wiek emerytalny		67 dla obu płci	60-67 dla kobiet 65-67 dla mężczyzn	55 dla kobiet, 60 dla mężczyzn
Średnia miesięczna emerytura w dolarach (i walucie narodowej)		1012 dol. (6073 NOK)	ok. 570 dol. (ok. 2000 zł)	302 dol. (11,6 tys. rubli)
Bezpieczeństwo dochodów [income security]		89,1/100	77,8/100	72,9/100
Stan zdrowia [health status]		73,5/100	55,3/100	27,1/100
Potencjał osobisty [capability]		76,2/100	27,3/100	45,1/100
Odpowiednie warunki społeczne i środowiskowe [enabling societies and environment]		80,1/100	69,2/100	55,5/100
Państwowy system zabezpieczenia seniorów		Narodowy System Rent i Emerytur	Fundusz Ubezpieczenia Społecznego, ZUS, KRUS	Państwowy Fundusz Emerytalny

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych: Global AgeWatch Index 2014, HelpAge International 2014; *Emerytury i renty w 2013 r.*, GUS, Warszawa 2014; E. Karyukhin, *Commentary on Russia's domain ranks in the 2014, Global AgeWatch Index 2014*.

6 Zob. J. Perek-Białas, *Wskaźniki w polityce senioralnej i w polityce aktywnego starzenia: poziom międzynarodowy i regionalny*, [w:] *Starzejące się społeczeństwo: nowe zadania dla polityk publicznych*, „Małopolskie Studia Regionalne” 2014, nr 2-3 / 31-32 / s. 40.

Analiza porównawcza danych umieszczonych w tabeli 1 wskazuje na obszary, które – na mocy rozwiązań federalnych⁷ i komunalnych – powinny zostać poddane optymalizacji. Mocną stroną Rosji jest wysoki wskaźnik wykształcenia seniorów oraz ich aktywność na rynku pracy, choć to akurat nie jest efektem powszechności świadczeń emerytalnych, a następstwem ich słabej siły nabywczej. Podstawową przyczyną kontynuacji pracy zarobkowej przez większość emerytów jest niedostatek pieniędzy. Pracujący stanowią grupę 47% osób w wieku 55-64. Najczęściej zatrudnienie kontynuują nauczyciele, lekarze, inżynierowie. Pracodawcy raczej nie są zainteresowani zatrudnieniem osób po 60 roku życia.

Tabela 2. Wybrane wskaźniki Indeksu AgeWatch – porównanie wybranych danych

Deskryptory		Państwo		
		Norwegia	Polska	Rosja
Bezpieczeństwo finansowe	Powszechność emerytur wśród osób 65+	100%	96,5%	100%
	Stopa ubóstwa wśród osób w wieku 60+ ¹	1,8%	8,6%	9,7%
	Średni dochód osób w wieku 60+ w relacji do średniego dochodu całej populacji	99%	89,3%	77,5%
	PKB na głowę w dolarach amerykańskich	46 733,4	17 980,8	14 731,0
Zdrowie	Przeciętne dalsze trwanie życia po 60 roku życia ²	24,0	21,0	17,0
	Przeciętne dalsze trwanie życia po 60 roku życia w zdrowiu	17,4	16,2	13,8
	Dobrostan psychiczny/mentalny osób po 50 roku życia.	98,9%	89,0%	76,2%
Potencjał osobisty	Zatrudnienie w grupie wiekowej 55-64 lata	70,9%	38,6%	46,8%
	Wykształcenie średnie i wyższe w grupie osób po 60 roku życia.	99,4%	60,7%	85,0%

7 Na przykład wśród celów polityki demograficznej Federacji Rosyjskiej do 2025 roku znajduje się wydłużenie oczekiwanego trwania życia do 75 lat, zob.: *Демографическая политика Российской Федерации на период до 2025 года*, www.rosmintrud.ru/ministry/programms/6 [Dostęp: 15.05.2015].

Odpowiednie warunki społeczne i środowiskowe	Sieć wsparcia społecznego osób po 50 roku życia.	89%	87%	82%
	Poczucie bezpieczeństwa osób po 50 roku życia.	86%	64%	37%
	Wolności obywatelskie osób po 50 roku życia.	96%	71%	55%
	Dostęp do publicznego transportu osób po 50 roku życia.	56%	58%	57%

Źródło: Global AgeWatch Index 2014.

Według danych Help Age International 85% Rosjan w wieku 60+ ma średnie lub wyższe wykształcenie. Psychicznym dobrostanem cieszy się 76% ogółu pięćdziesięciolatków i starszych, a poczucie bezpieczeństwa deklaruje 37% spośród tej grupy. Wolności obywatelskie są dostrzegane przez 55% osób w wieku ponad 50 lat⁸.

Federacja Rosyjska – tworzenie warunków dla aktywnego starzenia się i dobrobytu społecznego

Zgodnie z Konstytucją Federacji Rosyjskiej głównym celem rosyjskiej polityki społecznej jest tworzenie warunków do godnego życia i swobodnego rozwoju człowieka. Artykuł 7 Konstytucji stanowi: „Praca i zdrowie ludzkie podlegają ochronie, ustanawia się gwarantowaną płacę minimalną, **państwo otacza opieką** rodzinę, macierzyństwo i ojcostwo oraz dzieci, inwalidów i **obywateli w podeszłym starszym wieku**, rozwijany jest system opieki socjalnej, **wprowadza się państwowe świadczenia emerytalne**, zasiłki oraz inne gwarancje ochrony socjalnej”; artykuł 39: „(1) Każdy ma **zagwarantowaną opiekę socjalną na starość**, na wypadek choroby, inwalidztwa, utraty żywiciela, jeśli wychowuje dzieci, a także w innych przewidzianych prawem wypadkach. (2) **Wypłacane przez państwo emerytury** i zasiłki wyznacza ustawa. (3) Popierane są dobrowolne ubezpieczenia społeczne, tworzenie uzupełniających form ubezpieczeń społecznych oraz działalność dobroczynna”⁹.

W strukturze rosyjskiego Ministerstwa Pracy i Ochrony Społecznej pozostaje Departament Zabezpieczenia Emerytalnego. Wśród jego zadań znajduje się koordynacja działalności Funduszu Emerytalnego i Funduszu Ubezpieczenia Społecznego Federacji Rosyjskiej¹⁰.

⁸ Global AgeWatch Index 2014.

⁹ Konstytucja Federacji Rosyjskiej, pobrano z: libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/konst/Rosja-r1.html; biurowe.sejm.gov.pl/uzup/mid-112.pdf [Dostęp: 16.05.2015].

¹⁰ www.rosmintrud.ru/ministry [Dostęp: 16.05.2015].

W Federacji Rosyjskiej kobiety przechodzą na emeryturę po ukończeniu 55 roku życia i przepracowaniu co najmniej 20 lat, mężczyźni po ukończeniu 60 roku życia i przepracowaniu minimum 25 lat. Świadczenia emerytalne od 1991 roku wypłacane są z państwowego Funduszu Emerytalnego Federacji Rosyjskiej, finansowanego ze składek pracodawców, pracowników i z budżetu państwa¹¹.

W Federacji Rosyjskiej, z powodu dużego odsetka osób w podeszłym wieku, rosną koszty społeczne systemu pomocy i ekonomiczne wydatki rodzin, przy równoczesnym obniżeniu zasobów opiekuńczych rodziny jako podstawowego źródła wsparcia społecznego. Emeryci mogą doświadczać specyficznych dla podeszłego wieku problemów, np. pogorszenia stanu zdrowia, obniżenia zdolności do samoobsługi. Występuje ryzyko przedemerytalnego bezrobocia, zagrożenie spadkiem konkurencyjności na rynku pracy, sytuacja materialna staje się niestabilna, obniżeniu ulega dotychczasowy status społeczny. W najmniej sprzyjającej sytuacji znajdują się kobiety, samotni seniorzy i starsze pary małżeńskie prowadzące jednopokoleniowe gospodarstwa domowe, starsi wiekiem migranci czy uchodźcy oraz osoby bezdomne. Od kilku lat do sfery publicznej wprowadzane są rozwiązania mające poprawić sytuację seniorów rosyjskich. W roku 2014 został przyjęty plan narodowej polityki senioralnej. Od czerwca 2015 roku realizowana jest państwowa „Strategia działań na rzecz obywateli w starszym wieku”. Główne jej aspekty są skoncentrowane na rozwiązaniach problemów zatrudnienia i rynku pracy, utrzymania i wzmocnienia zdrowia osób starszych, zagospodarowania czasu wolnego i umożliwienia korzystania z rozrywki oraz rozwoju rynku usług socjalnych¹². Ostatni z wymienionych sektor wymaga poprawy jakości i dostępności. Prawo federalne nr 442-F3 „O zasadach (podstawach) usług socjalnych dla obywateli Rosyjskiej Federacji” weszło w życie 1 stycznia 2015 roku¹³. Określone zostały wymagania organizacyjne, w tym udział sektora prywatnego w świadczeniu usług społecz-

11 *Encyklopedia PWN*, hasło: Rosja. Polityka społeczna, pobrano z: encyklopedia.pwn.pl/haslo/Rosja-Polityka-spoleczna;4575226.html; Федеральный закон от 21 июля 2014 года N 216-ФЗ «О государственном пенсионном обеспечении в Российской Федерации». <http://www.rosmintrud.ru>

12 T. Zelenova, *Пенсионеры в России: социальная поддержка, проблемы и ожидания*, „EXLIBRIS Biblioteka Gerontologii Społecznej” nr 2/2015: *Social Policy and Models of Services for the Elderly International Perspective*, s. 129-139.

13 П. Л. Каминский, *Социально-демографические аспекты модернизации социального обслуживания*, „Социальная Работа” 2014, Но 7/ СР 45.

nych¹⁴. Poszczególne obwody (regiony) kraju realizują zadania pomocy społecznej, które są w całej Federacji takie same¹⁵.

Systematycznie odbywają się konferencje naukowe i kongresy, zjazdy praktyków, także międzynarodowe. Działają wiele prosenioralnych i seniorskich organizacji pozarządowych, np. Związek Emerytów Rosji, Wszechrosyjska Organizacja Weteranów Sił Zbrojnych, Wszechrosyjskie Stowarzyszenie Osób Niepełnosprawnych, organizacja „Dzieci wojny”, charytatywne pozarządowe i społeczne organizacje a także kluby zainteresowań, centra informacyjno-wychowawcze i edukacyjne „Złoty Wiek” przy stowarzyszeniu „Wiedza” i inne Rosyjskie Uniwersytety Trzeciego Wieku prowadzą zajęcia z różnych dziedzin wiedzy, w tym technologii informacyjnych, rozwoju osobistego, zdrowego trybu życia. Proponują imprezy kulturalne i rozrywkowe, wsparcie psychologiczne i porady prawne dla seniorów. Głównym celem UTW jest, jak wszędzie, podniesienie jakości życia osób starszych i przeciwdziałanie poczuciu ich osamotnienia¹⁶.

Główne formy i obszary działań instytucji usług socjalnych

Na kilka przykładach postaram się ukazać specyfikę rosyjskiego systemu usług socjalnych i pomocy społecznej, nakierowanych na zaspokajanie potrzeb osób w podeszłym wieku.

Działania służb społecznych są skierowane na udzielanie wsparcia społeczno-gospodarczego, medyczno-społecznego, psychologicznego, edukacyjnego, usług prawnych, adaptacji społecznej i rehabilitacji osób i rodzin znajdujących się w trudnych sytuacjach. Środowiskowa opieka społeczna obejmuje pomoc finansową i świadczenia rzeczowe (posiłki, odzież, środki czystości i inne) i usługi socjalne oraz zdrowotne i pielęgnacyjne. Działają ośrodki kompleksowego wsparcia i integracji rodzin, które proponują seniorom codzienny kilkugodzinny pobyt z terapią zajęciową. Funkcjonują środowiskowe placówki wsparcia dziennego i pobytu stałego dla osób starszych i niepełnosprawnych. W poszczególnych republikach i obwodach działają organizacje pozarządowe, realizowane są projekty socjalne, programy społeczne, np. w Republice Komi (północny wschód europejskiej części Federacji Rosyjskiej) kontynuowany jest program „Starsze pokolenie (2011-2013 i 2014-2018) - Opieka”. W ramach tego programu funkcjonują mobilne brygady socjalne wyposażone w dobrej klasy mikrobusy docierające do najmniejszych wsi i osad. Trasa

14 Федеральный закон от 28 декабря 2013 г. № 442-ФЗ «Об основах социального обслуживания граждан в Российской Федерации». <http://www.rosmintrud.ru>

15 Konstytucja Federacji Rosyjskiej: art. 71 lit. f).

16 Т. Zelenova, *Пенсионеры в России: социальная поддержка, проблемы и ожидания.*

i daty wyjazdów ustalane są z pracownikami socjalnymi, zatrudnionymi w docelowych miejscowościach. W skład zespołu wyjazdowego wchodzi specjaliści (np. prawnicy, służba zdrowia i inne), którzy przyjeżdżają na miejsce po uzyskaniu informacji od miejscowych pracowników socjalnych o skali i jakości deprywowanych potrzeb społeczności lokalnej. Proponowana pomoc wymaga ustalenia planów indywidualnej pomocy. Dotyczy np. odnowienia czy wyrobienia dokumentów¹⁷.

W środowiskach lokalnych, poza Uniwersytetami Trzeciego Wieku, działają – jak np. w Petersburgu, który, podobnie jak Moskwa, jest miastem o znaczeniu federalnym – roczne, trysemestralne „Szkoły trzeciego wieku”, będące innowacyjną, opartą na projektach socjalnych, formą aktywizacji społeczno-kulturalnej przez twórczość¹⁸, czy też w Republice Komi – „Szkoły bezpieczeństwa” i „Prawnicze kliniki”. Projektowane są formy i usługi socjalnego wsparcia, aranżowane są zajęcia edukacyjne (komputerowe, fitness, narty biegowe), udzielane są informacje, świadczone jest doradztwo. W klubach zdrowia, kołach zainteresowań, centrach integracji i placówkach pobytu stałego prowadzone są treningi psychologiczne, zajęcia edukacyjne, zajęcia kulturalne, kursy komputerowe, wystawy pracy twórczej seniorów¹⁹.

W niedawnym czasie w Federacji Rosyjskiej przyjęto szereg dokumentów, ustaw oraz rozporządzeń nowelizujących i optymalizujących usługi i świadczenia pomocy społecznej. Efekty tych działań widoczne są szczególnie w stolicy i dużych miastach Federacji. Przykładowo, samotni mieszkańcy Moskwy mogą liczyć na nową jakość usług socjalnych świadczonych w środowisku zamieszkania. W działaniach kierowanych do ponad 130 tys. osób²⁰, w tym szczególnie 90 tys. zasłużonych uczestników Wielkiej Wojny Ojczyźnianej, zauważyć należy pracę mobilnych służb socjalnych, opartą na nowoczesnych technologiach pracę systemu i służby szybkiego reagowania „Przycisk (guzik) alarmowy” (w 2013 roku objęto systemem 22 tys. weteranów – mieszkańców stolicy Rosji)²¹, usługi zespołu medyczno-socjalnej rehabilitacji „Sanatorium w domu”, pracę pielęgniarek środowiskowych i psychologów²².

W Petersburgu służby socjalne zajmują się przydzielaniem świadczeń finansowych w formie zasiłków i celowej pomocy pieniężnej na np.

17 М. А. Ганов *Ради старшего поколения: „запрограммированные” результаты*. „Социальная Работа”, Но 5/2014, СР 20-24.

18 С. П. Чернышева, *Школа третьего возраста: к социальной солидарности и обществу для людей всех возрастов*. „Социальная Работа” Но 3/2014, СР 22-26

19 М. А. Ганов, *Ради старшего поколения: „запрограммированные” результаты...*

20 О. Е. Грачева, *Надомное обслуживание в условиях оптимизации*. „Социальная Работа”, Но 4/2014, СР 46.

21 А. М. Федосихин, *Забота о ветеранах*, „Социальная Работа”, Но 4/2014, СР 26-27.

22 О. Е. Грачева, *Надомное обслуживание в условиях оптимизации...*

opłaty komunalne, protezy zębowe. Świadczone są usługi niestacjonarne (w miejscu zamieszkania beneficjenta) i półstacjonarne w placówkach pobytu dziennego. Usługi środowiskowe obejmują świadczenia socjalno-bytowe, medyczne, prawne i ekonomiczne, z uwzględnieniem indywidualnych potrzeb podopiecznego i stanu jego zdrowia. W domu dziennego pobytu odbywają się zajęcia aktywizujące, biesiady tematyczne, koncerty rozrywkowe, spotkania z interesującymi osobami, działają koła i kluby zainteresowań, prowadzone są treningi relaksacyjne, arteterapia, ergoterapia, organizowane są wycieczki i tym podobne formy znane z pracy polskich placówek, w tym kursy komputerowe. Silnie rozbudowana jest pomoc psychologiczna, działa telefon zaufania. Interesująca jest działalność wolontariatu „Seniorzy – seniorom”, który obejmuje pomoc niesioną starszym, zamkniętym w swych mieszkaniach, niepełnosprawnym osobom przez inne starsze osoby²³. W mieście funkcjonuje budynek z 46 mieszkaniami dla samotnych seniorów, którzy dotychczas użytkowane domostwa przekazali państwu. W niemieszkalnej części budynku – w centrum kompleksowych socjalnych usług – dyżurują służby socjalne, które zapewniają ofertę wolnoczasową, medyczne i socjalno-bytowe świadczenia dla mieszkańców i osób z okolicy²⁴.

W Dubowsku (obwód wołgogradzki) od kwietnia 2011 roku funkcjonują socjalne rodziny dla osób w podeszłym wieku. Rodziny socjalne są kwalifikowane przez psychologa. W skład zakontraktowanych świadczeń wchodzi niezbędna opieka, wyżywienie, ordynowanie leków, udostępnianie i dbałość o rzeczy codziennego użytku, udzielanie pomocy przedmedycznej. Jakość opieki poddawana jest comiesięcznej kontroli, za jej sprawowanie rodziny „zastępcze” otrzymują wynagrodzenie, wyższe w przypadku przyjęcia osoby niepełnosprawnej (inwalida 1 grupy). Miejscem zamieszkania rodziny socjalnej może być zarówno dom podopiecznego, jak i dom rodziny sprawującej opiekę²⁵.

Liczba miejsc w 1538 placówkach stacjonarnego pobytu dla osób w podeszłym wieku i dorosłych inwalidów wzrosła w Rosji z 225 tys. w 1990 roku do 251 tys. w 2012 roku²⁶. Do grupy placówek tego typu należą także pensjonaty dla weteranów wojny, weteranów pracy, psychoneurologiczne centra dla

23 M. E. Аверьянова, *Забота о пожилых - дело общее*, „Социальная Работа” No 3/2014, CP 27.

24 И. С. Новожилова, *Социальная политика Санкт-Петербурга в невском районе*. „Социальная Работа”, No 3/2014, CP 3-7.

25 А. С. Медникова, *Социальная работа для пожилого человека*, „Социальная Работа”, No 6/2013, s. 30.

26 Dla porównania w Polsce w 2013 roku było 448 domów pomocy społecznej o profilach dla osób w podeszłym wieku, osób przewlekle somatycznie chorych i osób niepełnosprawnych fizycznie z 34 197 miejscami i 32932 mieszkańcami (*Statystyki pomocy społecznej, Statystyka za rok 2013*).

dorośli i tzw. domy miłosierdzia (według stanu na 1 stycznia 2013 roku było ich w Rosji 22 dla 1,5 tys. osób) oraz 30 gerontologicznych centrów (dla 7,6 tys. osób). Liczba placówek jest nieadekwatna do poziomu potrzeb społecznych Rosji. Zgodnie z prawem od 2001 roku obowiązuje norma przewidująca 30 miejsc na 10 tys. mieszkańców w stacjonarnych placówkach pomocy społecznej dla osób w podeszłym wieku. W praktyce jest to 19,2 miejsca na 10 tys. osób²⁷. Proporcja średniomiesięcznej pensji pracowniczej do średniomiesięcznej emerytury w pierwszym kwartale 2014 roku wynosiła odpowiednio 32 tys. do 11 tys. rubli, koszt usług w placówce pobytowej kształtował się na poziomie od 30 do 100 tys. rubli za jedno miejsce na miesiąc. Większości obywateli nie stać na korzystanie z takiej pomocy²⁸. Kadre domów pobytu dla osób starszych i niepełnosprawnych stanowią: lekarz-terapeuta, psychologowie, instruktorzy pracy kulturalno-oświatowej, ergoterapii, sportu, rehabilitanci. Oferta terapii zajęciowej i zajęć w czasie wolnym jest bogata. Przykładowo: ergoterapia w placówce z syberyjskiego Kraju Krasnojarskiego obejmuje rękodzieło, naprawę odzieży i sprzętu rehabilitacyjnego, dekorowanie wnętrz, projektowanie krajobrazu (otoczenia placówki) i ogrodu, czyli hortiterpia. Formy i metody pracy są podobne do stosowanych w polskich domach pomocy społecznej (gry, zabawy, quizy, konkursy, składanki literacko-muzyczne, uroczystości i spotkania okazjonalne, kluby i koła zainteresowań (miłośników literatury, plastyczne, sportu i turystyki, wędkarskie, szachistów)²⁹.

Obwód jarosławski – przykład usług kompleksowych.

W obwodzie jarosławskim (ok. 280 km od Moskwy) od szeregu lat realizowany jest międzyresortowy program regionalny „Pomoc społeczna dla starszych obywateli”, pozwalający optymalizować środowisko życia emerytów. Region ten charakteryzuje regresywna struktura wiekowa ludności – liczba osób w wieku poprodukcyjnym (25,2%) przekracza liczbę ludności w wieku przedprodukcyjnym (14,3%). Do starszych wiekiem mieszkańców obwodu jarosławskiego kierowane są liczne świadczenia i usługi społeczne. Świadczy je 58 różnych instytucji i placówek, w tym państwowe domy pomocy społecznej dla osób starszych z zaburzeniami psychoneurologicznymi, centrum gerontopsychiatryczne, regionalne centrum gerontologiczne, pensjonaty (domy opieki) dla weteranów wojennych, państwowe centra kompleksowych usług społecznych, domy dziennego pobytu. Z usług 18 pla-

27 W Polsce na 10 tys. ludności przypadało 27 mieszkańców stacjonarnych domów i zakładów pomocy społecznej (Mały Rocznik Statystyczny 2014, GUS, Warszawa, s. 274).

28 П. Л. Каминский, *Социально-демографические аспекты модернизации социального обслуживания*. „Социальная Работа” No 7/2014. СР 43-45.

29 Л. М. Романова, *Активное долголетие*, „Социальная Работа” No 8/2014, СР 36-38.

cówek pobytu stałego korzysta ok. 4 tys. emerytów. Beneficjentami różnych form opieki corocznie jest kilkoro 10 tys. starszych wiekiem mieszkańców regionu. Ponadto emeryci i renciści otrzymują wsparcie w postaci zasiłków, dofinansowań, odszkodowań itp. świadczeń. W kompleksowych centrach usług socjalnych obwodu Jarosław funkcjonują „Szkoły Zdrowia”, z których korzysta około 1000 emerytów. Corocznie, w „Szkołach rehabilitacji i opieki dla osób starszych i niepełnosprawnych” ok. 500 mieszkańców okolicy, których starsi wiekiem krewni doznali skutków ciężkiej choroby, może posiadać niezbędne umiejętności służące pielęgnacji i rehabilitacji prowadzonej w domu. Blisko 30% osób w podeszłym wieku uczestniczy w projektach edukacyjnych, rekreacyjnych, kulturalnych, sportowych i imprez sportowych. Od 2007 roku region jarosławski proponuje usługi socjalne dla mieszkańców obszarów wiejskich. Świadcząca je brygada „Mobilnej Służby Socjalnej” składa się ze specjalistów kompleksowego centrum usług socjalnych: pracownik socjalny, psycholog, prawnik, ratownik medyczny (felczer), fryzjer, w razie potrzeby – przedstawiciele Funduszu Emerytalnego Federacji Rosyjskiej (ПФП) i Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (ФСС)³⁰. W obwodzie funkcjonuje 17 zespołów mobilnych usług socjalnych, których głównym zadaniem jest świadczenie usług dla obywateli zamieszkujących tereny ze słabo rozwiniętą infrastrukturą (pomoc społeczna, zdrowotna, prawna, psychologiczna, usługi bytowe w miejscu zamieszkania). W 2014 roku ze świadczeń skorzystało 12,6 tys. mieszkańców wsi.

Zakończenie

Problem starzenia się społeczeństwa i wzrastającego wskaźnika osób w podeszłym wieku jest znamieny dla Europy. Federacja Rosyjska nie jest odosobniona w tym demograficznym trendzie. Wypracowane założenia polityki senioralnej, wraz ze staraniami o podniesienie standardu usług socjalnych, bardziej niż w Polsce sprzężone są z systemem opieki zdrowotnej. Pracownicy socjalni Federacji Rosyjskiej dopiero zapoznają się z Europejską Kartą Socjalną, wypracowują własne rozwiązania w zakresie zawodowego kodeksu etycznego. Dostrzegają postawy roszczeniowe u odbiorców osłony socjalnej, starają się zapobiegać ich utrwalaniu, nakierowują swoją pracę na proces aktywizacji beneficjentów, poszukują innowacyjnych rozwiązań, modernizują system polityki społecznej.

Przedstawione w tekście przykłady dotyczą kilku wybranych miast i obwodów. Trudno stwierdzić, jak przedstawia się jakość działań socjalnych i opiekuńczych na ogromnych terytoriach krajów sfederalizowanych z Rosją.

30 Zob. także: М. А. Ганов, *Ради старшего поколения: „запрограммированные” результаты...*

Senior policy in Russian Federation – some aspects

Main assumptions of senior policy system and welfare in Russian Federation were described in the article. Because of the large percentage of elder people (19,4%), the costs of social welfare have been raised as well as the families economical expenses. At the same time the family care resources, as a main source of social support, are decreasing. Solutions improving the situation of russian seniors have been introduced to the public sphere for several years. In 2014 national senior policy plan has been adopted. Through several examples services and benefits addressed to the elder have been characterized. Some of them are activities stimulating and supporting seniors efficiency in every day. There are also some services addressed to dependent, ill and disabled people.

Bibliografia

- Emerytury i renty w 2013 r., GUS, Warszawa 2014.
- Encyklopedia PWN*, hasło: Rosja. Polityka społeczna, pobrano z: encyklopedia.pwn.pl/haslo/Rosja-Polityka-spoeczna;4575226.html.
- Europa 2020, Komisja Europejska. ec.europa.eu [Dostęp: 2.02.2015].
- Global AgeWatch Index 2014, 2015 HelpAge International. www.helpage.org/global-agewatch/.
- Human Development Reports 2014, New York: UNDP, 2014. <http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr14-report-en-1.pdf> [data publikacji: 19.02.2015].
- Karyukhin E., Commentary on Russia's domain ranks in the 2014. Global AgeWatch Index www.helpage.org/global-agewatch/population-ageing-data/country-ageing-data/?country=Russian%2BFederation [Dostęp: 02.02.2015].
- Konstytucja Federacji Rosyjskiej, pobrano z: libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/konst/Rosja-r1.html; biurowe.sejm.gov.pl/uzup/mid-112.pdf [Dostęp: 16.05.2015].
- Mały Rocznik Statystyczny 2014*, GUS, Warszawa 2014.
- Perek-Białas J., *Wskaźniki w polityce senioralnej i w polityce aktywnego starzenia: poziom międzynarodowy i regionalny*, [w:] *Starzejące się społeczeństwo: nowe zadania dla polityk publicznych*, „Małopolskie Studia Regionalne” nr 2-3 / 31-32 / 2014.
- Polska 2014 – Raport o stanie gospodarki, Ministerstwo Gospodarki, Warszawa 2014, www.mg.gov.pl/foles/upload/8436/RoG14_20130821.pdf [Dostęp: 15.10.2015].
- Pressat R., *Słownik demograficzny*, oprac. E. Frątczak i A. Ptak-Chmielewska, Oficyna Wydawnicza Szkoły Głównej Handlowej, Warszawa 2014.
- Statystyki pomocy społecznej, Statystyka za rok 2013*, www.mpips.gov.pl/pomoc-spoeczna/raporty-i-statystyki/statystyki-pomocy-spoecznej/statystyka-za-2013 [Dostęp: 2.02.2013].

- Strona www Ministerstwa Pracy i Ochrony Socjalnej Federacji Rosyjskiej www.rosmintrud.ru/ministry [Dostęp: 16.05.2015].
- Zelenova T., *Пенсионеры в России: социальная поддержка, проблемы и ожидания*, EXLIBRIS „Biblioteka Gerontologii Społecznej” 2015 nr 2: Social Policy and Models of Services for the Elderly International Perspective, s. 129-139.
- Аверьянова М. Е., *Забота о пожилых - дело общее*, „Социальная Работа” 2014/Но 3, СР 27-30.
- Ганов М. А. *Ради старшего поколения: „запрограммированные” результаты*, „Социальная Работа” 2014/Но 5, СР 20-24.
- Грачева О. Е., *Надомное обслуживание в условиях оптимизации*, „Социальная Работа” 2014/ Но 4, СР 46-48.
- Демографическая политика Российской Федерации на период до 2025 года, www.rosmintrud.ru/ministry/proramms/6 [Dostęp: 15.05.2015].
- Каминский П. Л., *Социально-демографические аспекты модернизации социального обслуживания*, „Социальная Работа” 2014/Но 7, СР 41-45.
- Медникова А. С., *Социальная работа для пожилого человека*, „Социальная Работа” 2013/Но 6, с. 30-31.
- Новожилова И.С., *Социальная политика Санкт-Петербурга в невском районе*, „Социальная Работа” 2014/ Но 3, СР 3-7.
- Распоряжение Правительства РФ №2425-р от 25 декабря 2012 г. „Стратегия долгосрочного развития пенсионной системы Российской Федерации” <http://www.rosmintrud.ru>
- Романова Л. М., *Активное долголетие*, „Социальная Работа” 2014/ Но 8, СР 36-38.
- Федеральный закон № 216-ФЗ от 21 июля 2014 г. «О государственном пенсионном обеспечении в Российской Федерации». <http://www.rosmintrud.ru>
- Федеральный закон № 442-ФЗ от 28 декабря 2013 г. «Об основах социального обслуживания граждан в Российской Федерации». <http://www.rosmintrud.ru>
- Федосихин А. М., *Забота о ветеранах*, „Социальная Работа” 2014/Но 4, СР 26-27.
- Чернышева С.П., *Школа третьего возраста: к социальной солидарности и обществу для людей всех возрастов*, „Социальная Работа” 2014/Но 3, СР 22-26.
- Указ Президента РФ от 21 мая 2012 г. N 636 „О структуре федеральных органов исполнительной власти”. <http://www.rosmintrud.ru>